

Д-Р БОГДАН ВИНАР

**РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ
ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

»ЗАРЕВО« — 1955

Д-ру Савіці Криво
2. літ. 1977. Т-См

"ЗАРЕВО"
ЕКОНОМІЧНА КОМІСІЯ
ВИП. Ч. 1.

“З А Р Е В О”
ЕКОНОМІЧНА КОМІСІЯ
ВИПУСК Ч. 1

Д-р БОГДАН ВИНАР

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

diasporiana.org.ua

Денвер, ЗДА — 1955

Dr. BOHDAN WYNAR

**DEVELOPMENT OF UKRAINIAN
LIGHT INDUSTRY**

1955

DENVER, COLO. U.S.A.

Накладом ОУАТНС — “ЗАРЕВО”.

Друком “Нового Шляху” — Printed in Canada

I

В СИСТЕМІ ЦАРСЬКОЇ РОСІЇ

Не зважаючи на більш як тисячолітню історію існування зорганізованих господарських форм життя та економічних первнів у людини-господарника — політична економія це порівняльно одна з наймолодших галузей науки. Тільки розвиток модернізованих державних форм XVII - і XVIII-го століття дозволяє на створення поняття “народнього господарства”, як замкненої згармонізованої структури господарських виявів окремих спільнот. Народження модерної нації є рівночасно стартовою датою ставання і розвитку господарських обґрунтувань національної екзистенції. Інтенсивне обстеження поодиноких складових господарської бучки національних спільнот та взаємовідносин між ними є предметом аналітичного пізнання народнього господарства за допомогою системи синтетичного досліду політичної економії.

Українська економічна наука ще недостатньо розвинена. На це склалося ряд історичних обставин, в яких перебувало і надалі перебуває українське народне господарство на протязі свого історичного розвитку. Чужі політичні системи супремують вирощення української економічної думки. За їх впливами поняття підметности українського народнього господарства зароджується значно пізніше, бо аж в початках XIX століття. В часі коли в Західній Європі економічні науки перебули вже значний еволюційний розвиток, включно з досвідом швидкого упромисловлення, що в тих часах вступило вже на шляхи майже революційних підйомів.

Політична розірваність національної української території в жодному випадку не могла сприяти розвиткові цілісного процесу у формуванні українського економічного комплексу. Одночасно тією обставиною зумовлене явище територіяльного економічного партикуляризму, що й залишило свої негативні наслідки на розвиткових тенденціях української політично-економічної думки. Тому не випадково процес консолідації народнього господарства України натрапляв на поважні перешкоди. Поважним товчком до оформлення поняття територіяльної української економіки були два останні розбори Польщі а пізніше консеквентна боротьба чужинних капіталів за український ринок.

В зміслі територіяльного а не політичного поняття появляється проблема української економіки не скоріш як у першій четверті XIX-го століття. В тому часі відготовуємо цілий ряд установ, що мають таке

чи інше посереднє відношення до вивчення господарських ресурсів України і тим самим сприяють зростанню економічної свідомості українського населення. На увазі маємо передовсім праці “Комисии для описания губернии Киевского уездного округа (1850-1864) і пізніше *Південно-Західній відділ Російського Географічного Т-ва (1873-1876)*, що були тими першими інституціями, що присвятили багато уваги українській економічній проблематиці¹⁾.

Одночасно ті перші праці з ділянки української економіки характеризують складне положення народного господарства України та не випадково вказують на від’ємне діяння цілої російської державної системи на розвиток українських продукційних сил.

І справді тодішня господарська ситуація в Україні носила всі характерні позначки колоніялізму, що перетворював український господарський комплекс у вигідний додаток — “окраїну” російської імперії. Напрямні імперіяльної російської економічної політики в цілості відбивали інтереси домінуючої політичної системи, виразно нехтуючи природнім поєднанням гармонійного розвитку всіх складових компонентів народного господарства України.

Розвиток української промисловості має свої традиції ще з давніх часів Гетьманщини в XVII-му ст. В той час в Україні розвивається металева промисловість з виробництвом зброї та боєприпасів, хемічне виробництво (салітра, поташ, дьоготь, смола). Широко розвинена харчова промисловість знаходила ринки збуту далеко за межами України. Достатньо було заступлене в Україні виробництво текстильних товарів, шкуряна й скляна промисловість. Остання, своїми гатунковими виробами була відома також поза межами України, спеціально в Московщині. Безпосередні контакти українського народного господарства з Заходом²⁾ змушували звертати постійно увагу на якісне виробництво, що вправді поступаючись перед більшістю зах.-європейських виробів (головно текстильної промисловості), все ж таки на зовнішніх ринках успішно конкурувало з виробами московськими і польськими (хемічна промисловість).

1654 рік поволі але консеквентно приносить багато структурних і матеріяльних змін у народне господарство України. В першу чергу московський уряд систематично старається обмежити зв’язки української промисловості з закордоном. Численними адміністраційними заходами обмежує розвиток “невигідних” Московщині ділянок українського промислового виробництва, в першу чергу продукцію української легкої промисловості. “*Московська буржуазія XVII і XVIII стол. не вважала за вигідне розвивати українські фабричні підприємства і випускати їхні вироби до західних країн та до Росії, де українські продукти легко з руськими конкурували*” — пише акад. М. Слабченко³⁾.

1) Обширні і цікаві інформації про ті справи знаходимо у праці проф. О. Оглоблина: “Проблеми української економіки у науковій і громадській думці XIX стол.”, Вісник ООЧСУ за грудень 1953. — січень 1954 р.

2) Історичні господарські зв’язки України з Заходом ще дуже мало опрацьовані. Читаючі відсилаємо до двох епізодичних статей: Д. Оляничин — “Торговельні зв’язки України з Бреславом у XVIII ст.” (Наша Культура, Варшава 1935 кн. 8) і Д. Оляничин “Торговельні зв’язки України з Ляйпцігом у XVIII ст.” (Наша Культура, 1936 кн. 1.)

3) Цитуємо за М. Волобуєвим “До проблеми української економіки”, стаття поміщена в “Більшовик України” ч. 2-3 за січень-лютий 1928 р.

Спершу, зі зрозумілих причин, знищено в Україні при допомозі адміністраційних заходів виробництво зброї і боєприпасів. Одночасно припинено дальший розвиток української металевої промисловості (Волинь, Чернігівщина). В Україну починають доходити московські металеві вироби (З Брянського мет.р-ну). Указом з 1719 р. конфісковано і передано московській казні хемічну промисловість. Рівночасно заборонено будівництво нових фабрик. Таким чином Московщина звільнилась від довозу тієї важливої для народнього господарства України імпортової статті та різними превентивними засобами посилювала власне хемічне виробництво.

Про ці справи висловлюється акад. М. Слабченко: *“Так звана “зрада” Мазепи “безполезного придателя Петра”, як образно сказав проф. Ключевський, розв’язала руки петербурзьким властям щодо України взагалі і поташино-смольного промислу зокрема. В 1718 р. обмежено видобуток поташу через заборону нові поташні ставити, а в 1719 р. поташи і смользуг визнано за казенні (скарбові) товари”*⁴⁾.

Протягом XVIII-го століття знищено українську легку промисловість, перетворюючи Україну на вигідний ринок московських імпортів. Ще в XVII-му столітті в Україні була достатньо розбудована скляна промисловість. Значну скількість скляних виробів вивожено звичайно за кордон, де вони втішались широким збутом. При допомозі митної політики московський уряд не допустив до дальшого розвитку української скляної промисловості, забороняючи довіз деяких важливих для тієї ділянки сирівців. З початком XVIII століття Україна вже довозить скляні вироби з Московщини. *“В наслідок правових обмежень — пише М. Слабченко”*⁵⁾ — *скляна промисловість, що в XVII ст. всі дані для дальшого розвитку мала — в наступному віці стає хиріти. Отже Україна не лише не могла вже скла на московський ринок продавати, але і власний її ринок став відгувати недопродукцію цього предмету. Скло розцінювати стали, як дуже цінний товар”*.

Подібна доля зустріла також і українську текстильну промисловість. *“Сукняне виробництво в Україні був промисл старий і розвинений. “Валюші” були зевгаймою приналежністю до кожного, хог трохи впорядкованого господарства”* — пише проф. О. Оглоблин⁶⁾. Знищення українського текстильного виробництва носить виразний характер підпорядкування українського народнього господарства московським економічним інтересам та повні доказує про колоніальну політику російського державного апарату в Україні. Як пише Микола Химич⁷⁾: *“До ліквідації текстильної промисловості застосували всі можливі засоби, а саме: вивозили фабрики на півніз, забирали до скарбового уряду (в Крігс-колегію), передавали московським кутцям та фабрикантам*

4) М. Слабченко “Организация хозяйства Украины”, том II, стор. 153.

Для докладнішого ознайомлення з тими справами відсилаємо читача до обширної праці: І. Джиджора — “Економічна політика російського правительства супроти України в 1710-1730 рр.”. Записки Наукового Товариства Шевченка т. 98, 101, 103, 105.

5) М. Слабченко: “Орг. хоз. Украины”, том II, стор. 150.

6) Проф. О. Оглоблин: “Очерки истории укр. фабр. мануф. в Гетьманщине”, цитується за М. Волобуєвим.

7) Микола Химич: “Українська промисловість і Енциклопедія Українознавства”, стаття в часописі “Українські Вісті”, Новий Ульм ч. 78, 1954 р.

“в везное содержание”. А запровадивши 1822 р. новий тариф, остаточно знищили її в Україні і цим самим забезпечили розвиток текстильного промислу довкола Москви”.

Тариф з 1822 р. приніс дуже великі шкоди цілому українському народньому господарству. При його допомозі знищено українську легку промисловість, він же у своїх дальших наслідках — негативно вплинув на скорочення української зовнішньої торгівлі. Підвищуючи мита на довозувані з-за кордону товари, метою названого тарифу було забезпечити російській продукції монопольне становище на українському ринку. Аксаков, дослідник українських ярмарків середини ХІХ-го століття так описує вплив тарифу з 1822-го року на перетворення України у ринок для російського текстилю⁸⁾: “Україна і Слобожанщина являлись готовим обширним ринком. До нього спрямовувались погляди промисловців. Збут на ярмарках (українських — Б. В.) російських мануфактурних виробів виносив 22 мільйони карбованців сріблом, представляючи $\frac{1}{3}$ загальної вартості продукції всіх російських мануфактур і перевищуючи в тричі збут на нижноновгородському ярмарку”.

Українське народнє господарство, що до того часу мало ще певний свободний вибір в довозі потрібного йому текстилю, стає виключним і вигідним ринком збуту для російського текстильного виробництва⁹⁾. Одночасно згаданий тариф безпосередньо спричинився до інтенсифікації народного господарства Московщини. “Ніякий урядовий захід у Росії не зробив такого перевороту в становищі промисловости, як знаменитий тариф 1822 р. Московська, Володимирська, Костромська губернії утворили цілу мануфактурну округу. . . сотні фабрик вивозили щоденно масу продукції, яка потребувала збуту. Україна була готовим великим ринком”. . . пише далі згаданий Аксаков¹⁰⁾.

Вироблені з української сировини фабрикати текстильної промисловости приходили назад в Україну, де також збували їх російські купці у висліді свого монопольного становища значно дорожче, як в самій Росії. Безглядну торговельну підпорядкованість України російським економічним інтересам відзначив В. Каразін 1810-го року, пишучи¹¹⁾: “Мы принуждены сбывать произведения наши только в том виде, как природа нам их дает, и избилуя всеми веществами для фабрик, мы почти все свои потребности удовлетворяем издала, платя за извозы внутри России и обратно, уплачивая бедными деньгами нашими барыши десяти перекупщиков, через руки которых приходит прежде сырье наши произведения, потом возвращаются к нам выделанные”.

Так значить після обмеження зовнішньої торгівлі (Як відомо нпр. Одеська зовнішня торгівля після 1822-го року значно занепадає) прийшла черга і на обмеження української внутрішньої торгівлі, згл. підпорядкування українського купецтва торговельним кругам Московщини. Великі російські купці залюбки роздавали партії т. зв. красного товару, себто вовняних, бавовняних і шовкових тканин місцевому купецтву

8) Аксаков: “Исследование торговли на укр. ярмарках.” стор. 12-14.

9) За відомостями Волобуєва (цитована праця) російська промисловість продавала в Україні текстильних виробів на суму 20 міль. крб. і 1834 р. це становило 86,9% із загального збуту текстильних товарів Росії і 24,8% всього обігу українських торгів

10) Аксаков, *op. cit.*

11) А Тихий: В. Н. Каразин, Киевская старина 1905 ч. 5 стор. 262.

даючи їм рівночасно довгореченцевий кредит. Українські дрібні торговці розносили цей товар по містечках і селах. Для ілюстрації тодішніх відносин подаємо дані за 1832 р. за Волобуєвим:

Серед власників фабрик було:

москалів	—	44.6%
українців	—	28.7%
жидів	—	17.4%
чужинців	—	3.6%
інших	—	5.7%

Серед купців було:

москалів	—	52.6%
українців	—	22.2%
жидів	—	20.9%
чужинців	—	1.9%
інших	—	2.4% ¹²⁾

З наведеного можемо зробити ясний висновок: місцеве українське купецтво було майже вповні залежним від російських гуртівників. Сами ж відсоток українського купецтва в Україні був дуже низьким.

Не зважаючи на досить розвинуте вівчарство, також і вовняна галузь текстильної промисловости в Україні не була розвинена. Україна була доставцем сирівцю, монополія на виробництво фабрикатів мала очевидно Московщина. Це можна ілюструвати численними прикладами. І так в початках XIX-го століття з диканського маєтку Кочубеїв вовну збували не тільки на українських ярмарках (Кременчук, Катеринослав, Одеса), але вивозили її також до Москви і Петербургу¹³⁾. 1812 р. продано в тих містах 500 тис. пудів вовни на суму 21,4 тис. крб. У зв'язку з аграрною кризою в 1820-30 рр. поважна частина великих сіл. господарств перейшла на плекання скотарства, головно на півдні України. 1806 р. на півдні України було всього 9 тис. мериносів, а вже в 1848 р. 3,7 міл.! За 1831-60 рр. вивезено з України біля 3 мільйонів пудів вовни.

ШКУРЯНУ промисловість України, що також давніше користалась достаточною кількістю сировини — обмежено до карикатурних розмірів, так що вона зовсім втратила свою попередню питому вагу в господарстві України. Також і шкурняні вироби почала Україна довозити з Московщини. *“Ряд російських купців, власників суконних і шкурняних мануфактур, постійно скуповували в Україні сировину: шерсть, шкуру — виробляли з них в Росії готові вироби — сукно, зоботи та ін. і вивозили їх на продаж знову в Україну. При цьому в Україну звичайно привозили товар гіршої якості і продавали його тут на 15-20% дорожче як у Росії”*¹⁴⁾. Знову ж у тих осередках, де частинно була розвинена шкурняна промисловість, як нпр. у Києві — найбільший шкурняний завод належав орловському купцеві Серебренікові. У підсумках, як

¹²⁾ М. Волобуєв, цитована праця.

¹³⁾ Аксаков, *op. cit.* стор. 30-31.

¹⁴⁾ *“Нариси з історії України”*, Випуск VIII. Україна в першій половині XIX ст. Академія Наук УРСР, Київ 1939 стор. 62-63.

пише Волобуєв ¹⁵⁾ “засто московські купці і власники заводів мешкаючі в Московщині, звідти розпоряджались своїми українськими підприємствами”.

В кінці 60 рр. XIX-го ст. промисловість України складалась майже з тільки цукроварень, млинів, винокурних заводів. Легка промисловість України була майже вповні знищена та не представляла жодної поважнішої позиції у балянсі народного господарства України. Друга половина XIX ст. приносить поважні зміни в умовах промислового розвитку України. Скасування кріпацтва 1861 р. та реформа на Правобережній Україні 1863 р. прискорили розвиток українських господарських продукційних сил. Товаровий характер сільського господарства півдня України, пожвавлення торгівлі через чорноморські порти¹⁶⁾ — зумовляє потребу поборення в Україні наявних комунікаційних труднощів.

В Україні започатковано будівництво залізниць. В останній чверті XIX-го ст. залізнична мережа України поширюється дуже швидко, випереджуючи старі московські промислові р-ни. Особливе поширення в 90-их рр. залізничного будівництва сприяє швидкому розвитку металургійної, залізнорудної і кам'яновугільної промисловости. Постання донецької важкої індустрії спричинилось до справжньої революції у структурі народного господарства України. Донецька промисловість швидко випереджує старший осередок Урал та у 80-их рр. після започаткування експлуатації Криворізької залізної руди — Україна стає найважливішим осередком важкої промисловости в російській імперії.

“Велитенське підняття промисловости торкалося тільки гірнизо-заводської її ділянки, що концентрувала свої підприємства на півдні Лівобережжя. Інші ділянки промисловости, в першу чергу легка фабрика та кустарна промисловість далеко відставали від росту важкої індустрії, далеко не дорівнювали російській промисловости названих категорій. Причина цієї одсталости України в цьому напрямку економічного розвитку була та, що конкуренція російська пильно берегла свої колоніяльні права в Україні од масового споживача, а закордонний капітал ще не цікавився звити своє гніздечко в цій ділянці виробництва, а коли і цікавивсь, то ще не встиг через революцію 1905 р. розвинути яслід своєї діяльності” — пише М. Волобуєв ^{16a)}.

Інтензивне напливання чужинного капіталу в народне господарство України мало особливе значення для вироблення окремої української економічної думки. Слушно підчеркує проф. Оглоблин, що на початку 1880 рр. проблема української економіки з'являється вже в національній формі. Поняття української територіяльної економіки замінюється економікою національною з щораз частішим підкресленням політичного моменту. При тому “для зужинного капіталу не мали безпосереднього значення централістичні великодержавні прагнення російського капіталізму. Він відсунув цей капіталізм на друге місце, включаючи український господарський терен до своєї системи експлуатації” — пише М. Волобуєв ¹⁷⁾.

¹⁵⁾ Волобуєв, цитована праця.

¹⁶⁾ До 1850 рр в чорноморські порти заходило 20%, а в балтійські 75%. Після 1850 рр. — чорноморські 40% і балтійські 50% корабельного тонуажу.

^{16a)} М. Волобуєв, цитована праця.

¹⁷⁾ там же.

Рівночасно з швидким упромисловленням України, що переважно відбувалась за рахунок чужинецьких капіталовкладань — зміцнюється і українська промислова верства, яка виходячи з чисто практичних заходжень, вступає в конкуренцію з російськими промисловими кругами. Дальші намагання російського державного апарату провадити безпосередню промислову експлуатацію України, трактуючи український господарський простір, як “окраїну” великоросійської імперії, зустрічаються все частіше з голосними протестами українських господарських кругів. І так присутність в Україні чужинних капіталів різного походження та їх домінуюча роль в відношенні до фінансових спроможностей “домашнього” російського капіталу підсилює відосередні змагання українських господарських кругів, а з часом “отая полеміка безпережно збуджувала українську економічну думку, на практичних буденних справах загострювала гадку про особливі інтереси українського господарства, що в певний час можуть не збігтися, а навпаки розминутися з інтересами російського господарства” — пише проф. О. Оглоблин¹⁸⁾. Та правдивий товчок до повного наголошення політичного моменту у потребі української національної економіки — внесли праці українських економістів, що перебували за кордонами Росії. І так 1880 р. появляється в Женеві праця Сергія Подолинського про “Ремесла і фабрики на Україні”, де вперше господарство України представлено як окрему і самостійну господарську одиницю, що повинна вступати на рівнорядних позиціях до міжнародної господарської співпраці поодиноких національних спільнот. В 1895 р. появляється, побудована на марксистівських основах, відома праця Юліяна Бачинського “Україна Irredenta”, що є першою спробою обґрунтувати при допомозі господарських моментів потребу політичної самостійності українського народу. Дальше швидке зростання української національної свідомості, вияв численних українських політичних організацій — тільки сприяє процесові обґрунтування потреб підметної української господарки. У працях Грушевського, Порша і інших провідних діячів українського політичного відродження багато уваги присвячено господарським справам. Одночасно зростає українська політична економічна свідомість, яка постачає багато доказів про розбіжність інтересів українського народнього господарства з господарським комплексом російської імперії. Все це має величезне значення для розвитку самостійної української економічної думки. Колоніальний характер народнього господарства України стає очевидним для української провідної верстви. Одночасно українські політичні круги, критично наставлені до дотеперішньої структури народнього господарства України, видвгають позитивну програму перебудови господарського організму України¹⁹⁾ на українських національних основах.

Яка була структура народнього господарства України на передодні вибуху 1-ої світової війни? М. Волобуєв подає таку характеристику: “В економічному житті України після реформних засів можемо

18) О. Оглоблин: “Проблеми української економіки у науковій і громадській думці XIX ст.”, Вісник ООЧСУ за грудень 1953, стор. 14.

19) На увазі маємо українські політичні партії, включно з соціалістичними, що перейшли в тому напрямку також швидко еволюцію; в їх політичних платформах багато місця присвячено господарським справам.

відзначити дальший розвиток і зміцнення пануючого становища московської обрібної промисловости". З того приводу проф. Яворський правдиво зазначає: "Само собою розуміється, що така перевага російської легкої фабрично-звводської промисловости над українською, не зважаючи на ріст останньої в умовах краевого господарства, безумовно віддавала український ринок в руки російського промислового капіталу, що міг постійно продовжувати свою колоніяльну політику в Україні, яку і так вже систематизно вів з XVIII ст. російський торговий капітал. Найбільш разючим фактом було те, що бавовняна промисловість в Україні була цілком нерозвинена, не зважаючи на те, що до горно-морських пристаней привозили так багато бавовни, що її відсіль перевозено залізницями до Росії, та те що Україна рік різно стільки вивозила вовни за свої межі, в першу чергу до Росії, спроваджуючи за те на дорогі гроші вовняну матерію з Росії і Польщі"²⁰).

Доповнимо ті завваги деяким фактичним матеріалом. В 1912 р. в народньому господарстві України переважали галузі зв'язані з сільським господарством. І так українська харчова промисловість дає 41,5% вартости всієї промислової продукції. Друге місце займає гірничя промисловість з питомою вагою 36% в тому чорна металургія 20%, кам'яновугільна п. 13%. На третьому місці знаходиться металообробна промисловість з питомою вагою 12%, в тому машинобудування 6% (включаючи і ремонтні майстерні). Таким чином Україна представляла собою корисну базу сирівців і півфабрикатів. Диспропорція в розвитку упромисловлювання України стане ще виразнішою — коли порівняємо продукційні величини української важкої і легкої промисловости.

Характерною ознакою географії української промисловости була яскрава однобічність розвитку південно-східньої, найбільш упромисловленої частини України (гірно-добувна пром.), де не було власної, хоча б мінімально розвиненої, харчової бази та легкої промисловости, що комплексно доповнювала б цей однобічний розвиток українського осередку важкої промисловости. Легка промисловість України концентрується у невеличкому числі районів з скромним засягом свого виробництва. Змонополізоване московськими осередками виробництво легкої промисловости носить в Україні частинно ремісничий характер, зокрема поширена система домашніх промислів з ручними процесами, відсталою технікою і технологією виробництва. В Україні розміщені дрібні одиниці легкої промисловости. Легка промисловість України концентрується у невеличкому числі районів з скромним засягом свого виробництва.

Деякі характерних прикладів. Листове, тарне і сортове скло виготовляють на Україні ручним способом. У шкурній промисловості переважав сипневий метод дубління. Важку сировину, дубильні екстракти, хромові шкури здебільша імпортовано з-закордону. Сировиною для шовкоткацької пряжі була пряжа французького і італійського походження. Українські шовкові кокони, подібно як і вовняний сирівець, вивожено поза межі України, бо тут шовкосукання не було.

²⁰) М. Волобуев — цитована праця.

Пригляньмося головнішим ділянкам української легкої промисловости.

ШКУРЯНА промисловість, не зважаючи на достатню наявність українських сирівців, була розвинена дуже слабо. У зв'язку з швидким зростанням міського населення — ремісничого виробництва вже не вистачало. Підприємства організовано спершу у великих осередках торгівлі шкурою. У початках розвитку української шкуряної промисловости — два найбільші осередки скупчення тієї галузі: Одеса і Бердичів випускали 9/10 всієї продукції. Слід зазначити, що в Україні не могло розвинути повне виробництво, з уваги на колоніяльне становище цілого народного господарства. У тому змислі слід відмітити різку диспропорцію між шкуряною сировиною і виробництвом півфабрикатів. Україна, експортуючи шкуряну сировину за кордони своєї етнографічної території, одночасно виказує в своїй імпортованій баянсі велику питому вагу шкуряних півфабрикатів, головню м'яких шкуряних товарів, як хром, шебра і ін. За приблизними підрахунками виявляється, що $\frac{1}{3}$ споживаних півфабрикатів в українському народньому господарстві імпортовано з-за кордону. В сировинному баянсі заводів Київщини і Одеси частка імпортованих півфабрикатів і дубильників вносила приблизно 75% консуму. Рівночасно з тих же районів Україна експортувала у значній мірі сировину. Знову ж в українському виробництві, не зважаючи на недостачу м'яких шкуряних товарів (що їх імпортовано), виробництво твердих (підшв'яних) півфабрикатів становило аж 80% у всій продукції півфабрикатів. Така нераціональна структура шкуряної промисловости України не могла давати народньому господарству поважніших прибутків.

Дуже трудно статистично виявити величину української шкуряної продукції перед першою світовою війною. За інформаціями Всеросійського Т-ва Гарбарень у російській імперії випродуковано в 1916 р. 16 міль. шкур (12,5 міль. великих і 3,5 міль. дрібних). З того на Україну припадало 3 мільйони, або 18,7%. У зв'язку з воєнними подіями деяка частина російських шкуряних заводів переноситься на Україну. Попит на шкуряну продукцію дуже виростає. У тому переходовому етапі питома вага української продукції зростає до 20-24%.

ТЕКСТИЛЬНА промисловість — це найбільш відстала галузь легкої промисловости України. Такою вона і залишилась до вибуху першої світової війни.

Порівнюючи промисловий розвиток Московщини і України одержимо таку картину: В Московщині на першому місці промисловість оброблювальна (головню текстильна), в Україні промисловість добувальна, а текстильна аж на одинадцятому місці. Перше місце в Україні займає харчова промисловість. На кожних 1,000 робітників на харчеву промисловість в Україні припадає 227 роб., у цілій імперії 114 роб. І навпаки: на текстильну промисловість у цілій імперії припадає 164 робітники, в Україні всього 20 роб.²¹). До 1914 р. в Україні було всього 6

²¹) М. Порш: "Робітництво України". Нарис по статистиці праці. Записки Укр. Наук. Т-ва у Києві кн. X, XI, XII за 1912 і 1913 рр. Поміщені дані цитуємо за І. Мазепою: "Большевизм і окупація України", Львів 1922 р. стор. 8.

великих текстильних підприємств: 3 в Харкові, 2 в Одесі і 1 в Луганську. В Харкові працювали дві шерстоткацькі на українській та імпортованій з Кавказу сировині. Крім того один мішочно-канатний завод. В Одесі працював чорноморський завод мотузяних виробів і джутова фабрика. В Луганську — завод з виробництвом верблюжих ременів, млинарських пасів, пресового сукна для олієнь, тощо.

Вже з наведеного можемо зробити висновок, що обсяг української текстильної промисловості не стояв у жодному відношенні до потреб українського ринку. Найслабше була розвинена БАВОВНЯНА промисловість. Декілька невеличких підприємств у Харкові, Мелітополі, Павлограді та приморських районах виробляли продукції (переважно вати) на суму 100 тис. крб. річно.

Друга ВОВНЯНА галузь текстильної промисловості була розвинена також дуже слабо. Питома вага України у виробництві імперії виносила за даними з 1912 р. всього 3,4%. Два неповно розвинені осередки тієї галузі, Харків і Дунаївці, не могли у жодному випадку покрити навіть мінімальних потреб українського населення.

Порівняльно ще найкраще представлялась конопле-джутова промисловість. Царський уряд був змушений розгорнути конопле-джутову промисловість в Одесі з двох причин. В тому найбільшому українському портовому місті був великий попит на мішочно-мотузяні вироби, що були konieczними для технічного обладнання експортів збіжжя і інших продуктів українського вивозу. Другою причиною була зручність представлення до Одеси імпортованого джуту, що в значній мірі здешевлювало саму продукцію. Вигідне географічне положення Харкова на межі між р-ми багатими на коноплі і р-ми значного попиту на мішки й інші в'язальні вироби децидує вплинуло на поширення конопле-джутової промисловості і в тому другому осередку. В порівнанні до виробництва російської імперії питома вага української конопле-джутової промисловості у загальному обсязі виробництва прядива та інших волокнистих речовин рослинного походження наближалась до 20%.

Підчас війни в Україну евакуйовано деяку частину текстильних підприємств з Московщини. Перепис 1920 р. зареєструє 126 підприємств (Харківська область 37, Одеська і Київська по 17). З них працездатними з уваги на брак потрібного устаткування було всього 68 підприємств.

СКЛЯНА промисловість — це одна з найбільше паливомістких промислових ділянок. На одну одиницю продукції витрачають 2-3 одиниці палива. Наявність достатньої кількості палива і була вирішальним фактором у історичному розміщенні скляної промисловості в Україні. Після обмеження розвитку української скляної промисловості з початком XVIII ст., українська продукція не задовольняє навіть потреб українського ринку. І тільки у зв'язку з розвитком Донбасу скляна промисловість України стає на нові шляхи розвитку. До 90-их рр. XIX ст. більшість підприємств скляної промисловості були розміщені в районі Полісся, значить, в області багатій на дерев'яне паливо. Після переведення скляної промисловості на мінеральне паливо переміщують її біля районів видобутку кам'яного вугілля. Донбас займає тут децидує місце, даючи 2/3 всієї продукції. До важніших одиниць того району слід зарахувати найбільшу в Україні гуту в Константинівці, гуту електрич-

ної порцеляни в Словянську, Північнодонецьку у Лисичанському районі та інші.

Скількисно більше гут було в Київ-Волинському районі. В 1913 р. начислюємо там 26 одиниць, з того 13 скляних гут, 10 порцелянових і 3 фаянсових. У порівнянні з Донбасом визначаються дрібнішими формами виробництва і меншою товаровою продукцією. Частинно була заступлена скляна промисловість і в Житомирській та Харківській областях. У підсумках — у 1913 р. в Україні працювало 40 скляних і порцеляново-фаянсових гут.

В 1913 р. українська скляна промисловість випродукувала²²⁾ :

скла різного	420.0 тис. пудів
порцеляни й фаянсу	839.5 тис. пудів
ізоляторів	350.0 тис. пудів
рурок водомірн.	7.5 тис. пудів
аптечного посуду	6.825 тис. штук
скла для хем. в-ва	425 тис. штук

У порівнянні з виробництвом цілої імперії питома вага продукції української скляної промисловости становила в 1913 році 8.8%.

Навіть на підставі тих скупих статистичних даних про окремі галузі української легкої промисловости можемо зробити ясні висновки.

Легка промисловість України була дуже слабо розвинена. Товаровий характер українського сільського господарства, а що важніше — швидкий розвиток української важкої індустрії не стояли в жодній пропорції до стану української легкої промисловости. Товари широкого вжитку українське населення було змушене спроваджувати з-за кордону, оплачуючи їх противартість важливими для народнього господарства України сирівцями. Московські промислові осередки, користаючи з свого монопольного становища, створеного численними заходами державного апарату, використовували колоніальний характер народнього господарства України, жорстоко його експлуатуючи. Візії недалекої революції в російській імперії казали сподіватись, що підрядне становище українського народнього господарства радикально зміниться. Така зміна нажаль не зайшла.

²²⁾ О. О. Сухов: "Економічна географія України", ДВУ 1923 стор. 163.

II

В СИСТЕМІ СССР

Марксистська економічна доктрина ніколи не ставила собі за завдання пізнати дійсні закони господарського прогресу. До її компетенцій належить тільки політичне формування і унапрямування розвитку суспільно-господарських відносин. Візії перебудови суспільного устрою стали гнучким інструментом кожночасної економічної політики російської комуністичної партії та служили одночасно вигідним засобом затиснення експлуатаційного обруча на господарському організмі територій бувшої російської імперії, тепер вже під назвою СССР.

Революція на Сході Європи в жадному випадку не принесла сподіваних змін, хоча б у площині більш ліберальної економічної політики в політичних взаєминах Росії з Україною. Після епізодично короткого тривання української держави — народне господарство знову ж було включене до нівелюючого русла московського економічного комплексу з всіма з того стану впливаючими наслідками.

При розгляді найважливіших залогень советської економічної платформи слід відмітити декілька моментів, з советської економічної доктрини, що кидають світло на розвиток легкої промисловости.

1) Політичне спрямування советського упромислевлення не у змістовлюється тільки математичним збільшенням продукційних можливостей та механічним зростанням промислових агрегатів. Суть радянського упромисловлення це передовсім наголошення ролі важкого промислу, головно його “серцевини” — машинобудування. Тому реалізуючи упромисловлення, слід у першу чергу розвивати важку промисловість. При її допомозі СССР є вповні незалежним від країн т. зв. капіталістичного оточення.

2) Експропріяція верстви капіталістів і поміщиків, скасування приватної власности на землю, фабрики, банки, транспортні улаштування і тнд. створює спеціальні умови для розвитку радянського промислу. Важним моментом для промислового зростання являється потреба нагромадження (акумуляції) капіталових дібр. Згідно з советською доктриною — в капіталістичному суспільстві спершу розвивається легка промисловість. В підсоветській дійсності основні фонди для розвитку важкого промислу мусяться черпати з усіх ресурсів народнього господарства. Тому розвитковий процес у СССР проходитьиме у зворотному порядку. Спершу розвиватиметься важка промисловість і то коштами і засобами сільського господарства і легкої промисловости (що дають у скорому часі прибутки, які можна інвестувати у важку індустрію).

І тільки при умові достатнього забезпечення народного господарства засобами продукції (важким промислом) — зможуть бути задоволені всі господарські потреби населення. Тим самим на тому “вищому щаблі” розвитку “соціалістичного суспільства” створюються корисні передумови також і для розвитку легкої промисловости — найважливішого продуцента товарів широкого вжитку. У висліді — швидке зростання продукційних засобів уможливить раціональне використання (з погляду большевицьких інтересів!) всіх матеріяльних ресурсів країни.

3) Боротьба за індустріалізацію — це передовсім змагання за підвищення працевидайности. Це запровадження горезвісної “трудої дисципліни” в рамках большевицької “економіки” господарськими засобами. Очевидно, що для осягнення наміченої мети потрібно не тільки численних конц-таборів, але і також “трудої ентузіазм”. Це психологічне наставлення працюючого населення забезпечить високе темпо промислового розвитку.

4) Централізоване економічне планування є методичним засобом для осягнення намічених цілей та одночасно служитиме потрібним контрольним інструментом у поодиноких етапах наміченого промислового розвитку.¹⁾

Процес упромисловлення ССРСР має свою окрему вимову у відношенні до народного господарства України. З’ясовані напрямні совєтської економічної доктрини формують продукційні співвідношення у структурній побудові совєтського промислу й тим самим визначають умови дальшого розвитку української легкої промисловости. Спробуємо з’ясувати поодинокі висліди радянського упромисловлення України, ілюструючи їх конкретними даними у відношенні до розвитку легкої промисловости.

Немає найменшого сумніву, що реалізація теоретичних вимог совєтської доктрини у жадному випадку не могла бути корисною для зростання легкої промисловости України. У відрізненні до політики царської Росії настанови совєтської економічної політики не приносять Україні істотних змін. Суттєвою справою являється потреба задержати колоніальний характер народного господарства України, зв’язуючи у підрядній позиції з промисловими осередками тепер вже совєтської Росії. В Україні немає повного промислового виробництва. *“Поділ праці, що встановлений між областями не може бути вигеркнений одним погерком пера і він створений історично всім ходом господарського розвитку федерації. І цей поділ праці, який робить неможливим повний розвиток окремих районів при роздільному існуванні республік, зобов’язує республіки зорганізуватись в єдине господарське ціле”* — пише Сталін²⁾.

Упромисловлення України носить виразний однобічний характер. З одного боку розбудовують металургію, зростає добувна промисловість, швидко збільшуються майже всі основні галузі важкої індустрії. З другого боку розвиток легкої промисловости далеко від-

¹⁾ Про ці речі докладніше у: К. А. Петросян — “Советский метод индустриализации”, Госполитиздат 1951.

²⁾ Й. В. Сталін: “Твори”, том 5-ий, стор. 145.

стає навіть від намічених плянових завдань³⁾ і у висліді українське населення позбавлене найконечніших предметів широкого вжитку.

Приглянемося поодиноким етапам розвитку української легкої промисловости.

В 1919 р. зорганізовано Вищу Раду Народнього Господарства України, національно автономне тіло для керування господарським апаратом в Україні. Фактично т. зв. самостійність Радянської України показалаь повною фікцією і компетенції того новоствореного тіла зводились до кожночасного виконування директив московського диспозиційного осередку⁴⁾.

Доба т. зв. воєнного комунізму, зумовлена громадянською війною внутрі Росії та національно визвольними рухами поневолених Росією народів, позначувалась тяглістю революційного кипіння і після закінчення регулярних фронтових дій. Такий стан у жадному випадку не міг сприяти розвитку народнього господарства на тих теренах. Не змогли опанувати ситуації і большевики. Не зважаючи на мілітарні успіхи, в господарській ділянці большевицька ідеологія була зовсім безпомічною. Гострий конфлікт між голошеними ідеями і фактичною дійсністю виявляв себе повним хаосом і майже цілковитим занепадом господарського життя. На території України народне господарство перебувало в повному упадку. Головну увагу присвячували большевики відбудові Донбасу, який і виділено в окрему адміністраційну одиницю з секретарем Донецького губкому Молотовим на чолі. Большевицька влада зовсім виразно ігнорувала потреби українського населення, стараючись українським промисловим і сільсько-господарським імпортом врятувати катастрофальну ситуацію московського промислового осередку. Стараючись забезпечити матеріально власну територію, окупаційна влада не звертає жадної уваги на відбудову української легкої промисловости. У тому часі Україна не одержує жадної рекомпензати за власні експорти, що проваджені звичайним грабунковим порядком. Українське сільське населення пробує рятуватись частинним поширенням ремісничого виробництва. По українських містах і селах панує правдивий “голод” на предмети широкого вжитку. До небувалих розмірів зростає спекуляція і чорний ринок. Для ілюстрації існуючого стану подаємо декілька інформацій про українську легку промисловість того періоду.

Продукція української шкуряної промисловости у висліді різних економічних експериментів, питомих очеркові “воєнного комунізму” катастрофально обнижується. У висліді тих різних заходів “довго не працювали найважливіші заводи Київського району, а решта великих гарбарень України ледви підтримувала своє бідоланине існування” — пише О. Сухов⁵⁾. Згідно з советськими офіційними даними⁶⁾ у другому півріччі 1920 р. продукція української шкуряної промисловости дорівнювала 21.3% довоєнного рівня.

³⁾ Як відомо, запроектовані продукційні величини легкої промисловости в першій і другій п'ятиріччі недовиконано. В той час важка промисловість перевиконала плянові завдання.

⁴⁾ Про ці справи обширно пише Волобуєв у цитованій праці. Він стверджує, що советське центральне плянування не брало до уваги інтересів цілости господарства України, тому й республіканський Держплан не міг вив'язатись із завдань.

⁵⁾ О. Сухов, цит. пр. стор. 159

⁶⁾ там же

Українська текстильна промисловість, нараховуючи шість великих і 62 дрібних та середніх підприємств, дала в 1920 р. 28,9% виробітку в порівнянні з 1915 р. До речі також і та мінімальна кількість продуктів українського текстилю відходила у більшості на військові потреби Червоної Армії. Українське населення повернулось до традицій XVIII ст. та рятувалось домашнім виробництвом.

В подібній ситуації знайшлась і скляна промисловість України. З 26 скляних гут, розміщених у Києво-Волинському районі ні одна не працювала. Скляні гуті Донеччини працювали на промислові замовлення, виявляючи не більше як 20% свого довоєнного капациту.

Країне зубожіння населення в часі "воєнного комунізму" загострилось голодом на весні 1921 р. та створило дуже небезпечну ситуацію для большевицького режиму. Большевицька революційна програма, наставлена на негайну капіталістичного господарського устрою, зустрівшись з практичною дійсністю, була вповні безрадною — не вмючи формувати позитивних стверджень. Було важко перейти зразу від клича "грабуй награвоване" до вимоги "побудови соціалізму". Поворот до "півкапіталістичної" системи НЕП-у був тому життєво кінечним засобом для врятування політичного престижу та тимчасовою реєгнацією з голошених ідей і концепцій перебудови суспільства на нових соціалістичних основах. В березні 1921 р. відбувся X-ий Зїзд ВКП(б), від якого і датуємо початок НЕП-у.

Згідно з заявами Леніна — оздоровлення народнього господарства треба було почати від підйому та оздоровлення його бази, значить — сільського господарства. Тому в перші роки НЕП-у особливу увагу присвячують с. - господарству та промисловості, яка виробляла б товари потрібні селові для обміну за сільсько-господарські продукти. Господарську структуру за НЕП-у залюбки називають советські економісти "боротьбою соціалістичного і капіталістичного елементів" з очевидною перевагою першого. Державиний адміністраційний апарат задержав у своїх руках т. зв. командні позиції народнього господарства: більші промислові одиниці, передовсім важку індустрію, транспорт, банкову мережу, зовнішню торгівлю і т. п. 22 II 1921 р. при Раді Праці й Оборони створено Державну Загальну Іллянову Комісію⁷⁾, а постановою Ради Народніх Комісарів з 30 VI 1921 р. здійснено трестування промисловости та в 1923 р. переведено т. зв. "укрупнення" трестів. Для більшої ефективности у праці з метою залікувати субстанційні втрати, спричинені "господарюванням" воєнного комунізму — переведено державну промисловість на господарський розрахунок. Тоді, як соціалістичний сектор народнього господарства зобов'язувало т. зв. директивне плянування, в усіх інших ділянках прийнято тільки посередне плянування — за допомогою податкової політики, заготівельних цїн на с. - г. товари, кредитової політики, тощо.

Відбудову народнього господарства не можна було перевести без розв'язки харчової і паливної проблем, при передумові наладнання транспорту. Аж після виконання тих передумов можна було приступа-

⁷⁾ В 1924 р. зроблено першу спробу переходу до зведеного річного пляну в усій промисловості. В 1925 р. випрацьовано перший річний плян (контрольні цифри).

ти до відбудови трудомістких і найбільш зруйнованих галузей: металургії і машинобудівництва. Окрему справу зображувала відбудова легкої промисловости, як кончеюної бази для усунення злиднів у советського населення.

Не зважаючи на інтензивні старання, большевикам не вдалося при-тягнути чужинний капітал, потрібний для відбудови зруйнованого господарства.^{8а)} Тому адміністраційні державні чинники стараються передати велику частину нерідко нерентабельних підприємств у приватні руки, щоб таким чином частинно відтяжити державний бюджет. Декретом з 5 липня 1921 р. надано право аренди на дрібні промислові підприємства кооперативам і приватним особам, призначаючи до передачі 7,449 підприємств. Приглядаючись статистичному облікові приватних підприємств в 1924/25 р. стверджуємо, що було їх 3.5 разів більше як державних і кооперативних. Звичайно були це дрібні виробничі форми і так нпр. оборот промислових державних підприємств був 6.4 разів більшим, а кооперативних 3.9 разів більшим від приватного сектора.

Народне господарство України швидко залікувало субстанційні втрати. "Нова Економічна Політика" дуже корисно вплинула на зростання української промисловости та майже повністю відбудувала українську легку промисловість. Цікаво відзначити, що темпи зростання українського промислового виробництва починаючи з 1922 р. було значно більшими, чим промисловий розвиток цілого ССРСР. Для ілюстрації наводимо статистичне порівняння за советськими джерелами⁸⁾:

роки:	Україна:	СССР:
1922/23	52%	30.7%
1923/24	52.5%	29.5%
1925/26	66.3%	47.2%

Не маючи змоги, у зв'язку з обмеженим місцем простежити вплив НЕП-у на всі ділянки легкої промисловости України, зупинимось над українською шкуряною промисловістю, розгляд якої дасть потрібну ілюстрацію і для інших промислових ділянок.

Внаслідок уведення НЕП-у велика частина заводів шкуряної промисловости переходить у приватні руки. Приватний капітал, розміщений переважно в дрібних формах виробництва, використовує у великій мірі місцеву сировину. Для прискішення розвитку державної промисловости реалізовано принцип далекойдучої концентрації. Державна шкуряна промисловість входила в три об'єднання: київське, одеське і таганриське, кожне з окремою сировинною базою. На практиці реорганізація шкуряної промисловости у напрямку "небхідного зосередження шкуряної продукції" не дала очікуваних результатів. Першим кроком наміченої реорганізації був розподіл шкуряних заводів на 3 групи. До першої групи зачислено 18 підприємств, технічно добре устаткова-

^{8а)} В 1924/25 р. в ССРСР було всього 14 концесійних підприємств з гуртовою промисловою продукцією 11.5 міль. карб. В 1925/26 р. концесійні підприємства давали всього 0.4% всієї промислової продукції ССРСР.

⁸⁾ "Нариси розвитку народного господарства Української РСР", стор. 205

них і “господарсько корисних при сугасних умовах”⁹⁾) До другої категорії зараховано 24 підприємств, які не могли бути вповні використаними, головню з причини великих недочас устаткування. Трета група охоплювала дрібні одиниці з продукцією не меншою як 500 (в сільських місцевостях 250) шкур місячно. Всі інші, значить — дрібніші, заводи закрито.

Згаданих 18 заводів першої категорії віддано під адміністрацію державного апарату. Дві другі групи можна було віддати в аренду приватним особам. За советськими повідомленнями вже з початком 1922 р. в Україні заарендовано біля 130 заводів з проєктованою продукційною потужністю 800 тис. шкур, або майже $\frac{1}{4}$ української передвоєнної продукції. Щоб обмежити в певній мірі швидке поширення приватної ініціативи — виробництво твердих шкур'яних товарів залишилося виключним монополем державних підприємств. Для успішнішої конкуренції з приватним сектором покликано до життя Господарський Центр Шкур'яної Промисловости України з завданням займатися всією заготівлею шкур'яної сировини та розподіляти її між всіма одиницями шкур'яної промисловости України.

Не зважаючи на згадані угоди, націоналізована промисловість дає в тому часі всього біля 500 тис. шкур продукції, в тому київський район біля половини названої величини, а одеські заводи б. 110 тис. шкур.

З наведеного можемо зробити ясні висновки про висліди “боротьби соціалістичного і капіталістичного” елементів у тодішній структурі народнього господарства України, а навіть цілого СССР. До речі в перші роки НЕП-у зростання важкої промисловости постійно відстає від промисловости легкої і харчової. Це можна схарактеризувати такими даними: Українська шкур'яно-взуттєва промисловість в 1922/23 р. перевищує у виробництві шкур на 6.5% довоєнний рівень, а в 1924/25 р. вже на 45.7%. Скляна промисловість в 1923/24 р. випускає продукції в чотири разів більше, як в 1912 р.¹⁰⁾ Для порівняння хочемо підкреслити, що в 1925 р. виробництво чавуну, прокату і сталі виносить всього 58.0% довоєнного рівня (1913 р.), а добувально-вугільна промисловість 77.5%.

XIII Зїзд ВКП(б) у травні 1924 р. виносить важливі постанови у справі обмеження приватної ініціативи. Існуюча ситуація, особливо спонтанний розвиток приватного господарського сектора, деморалізує радянське “соціалістичне” господарство. Постає питання: сприяти дальшому розвитку господарського добробуту, ризигнуючи тим самим з більшости дотеперішніх політичних заложень, чи зробити “поворот назад” — підпорядковуючи всеціло господарські процеси вимогам комуністичної доктрини. І саме другий очерк НЕП-у (часом називають його “пізнім Непом”), задержуючи ще цілий ряд попередніх ліберальних елементів, проходить вже під тиском нових політичних вимог. Підготовляють переоцінку попередніх позицій та проводять безглядне протегування розвитку важкої індустрії, що на ХІУ Зїзді ВКП(б) 18 грудня 1925 р. знаходить своє властиве завершення у на-

⁹⁾ О. Сухов, цит. пр. стор. 159.

¹⁰⁾ Нариси розвитку нар. госп. УРСР, стор. 211

маганні остаточно вирішити боротьбу соціалістичного і капіталістичного елементів у корись соціалізму.

Ступенне витискання приватного сектора викликає значне сповільнення зростання легкої промисловости. Це можна відмітити, приглядаючись зростанню основних фондів легкої і харчової промисловости України.

Основні виробничі фонди вел. промисловости УРСР в міл. карб.:

	1 X 1925	1 X 1927	1 X 1928	1 X 1929
Уся промисл.	1,476.7	1,983.5	2,141.1	2,341.6
група "А"	1,024.0	1,251.2	1,438.6	1,606.5
група "Б"	452.7	732.3	702.5	735.1 ¹¹⁾

Починаючи з 1925/26 р. фінансування промисловости перевищує приходи з тієї позиції в бюджеті.¹²⁾ З того приводу читаємо: "Одним з основних джерел соціалістичного нагромадження була соціалістична промисловість. Але розвиток індустрії вимагав значно більших асигнувань. Партія і рад. уряд, використовуючи державний бюджет, спрямовували нагромадження легкої промисловости і сільського господарства у важку індустрію".¹³⁾ На основі помічених вгорі статистичних показників приходимо до переконання, що капітальні нагромадження легкої і харчової промисловости спрямовувано для розбудови основних фондів важкої індустрії в такому великому відсотку, що в певних випадках є рівнозначним (1928 р.) з субстанційними втратами. Очевидно, що при такому спрямуванні економічної політики — легка промисловість вже не має попередніх догідних умов для дальшого швидкого розвитку. Дальше зростання продукції легкої промисловости України відбувається здебільша за рахунок кращої експлуатації основних виробничих фондів, зростання продуктивности праці і покращання технології виробництва. Крім того офіційна советська статистика, подаючи дані продукції легкої промисловости, враховуючи відпускні ціни, залюбки промовчує поважні хитання советської валюти. Таким чином статистичні табелі не відзеркалюють дійсного стану, рідко поміщуючи промислову продукцію в натуральному виразі.

Гуртова продукція вел. промисловости України в міл. карб.¹⁴⁾:

Група:	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29
текстильна	36.5	39.4	57.1	77.6
шкуряна	68.6	78.0	92.2	108.0
взуттєва	15.4	19.8	37.6	67.6
швацька	18.2	25.9	62.3	122.5
трикотажна	3.2	5.2	11.7	24.1

¹¹⁾ Контрольные цифры разв. нар. хоз. Украины на 1929/30 г., стор. 9.

¹²⁾ Згідно з офіційними даними для цілого СССР "надвишка" становить 105 міл. карб., а вже 1929/30 р. більше чим один мільярд карб. Введено в 1927 р. пряме оподаткування населення в формі "позики індустріалізації". У висліді з жовтня 1925 р. до жовтня 1930 р. державний борг СССР виріс з 367.2 міл. карб., до 2,504.8 міл. карб.

¹³⁾ "Нариси разв. нар. госп. УРСР", стор. 253

¹⁴⁾ Наші дані подаємо за: "Україна — Статистичний щорічник". 1929 стор. 221-232 і "Народне господарство УРСР", Київ 1935 стор. 37-38.

Вповні новий очерк у розвитку народного господарства України започаткувала перша советська п'ятирічка. На XV З'їзді ВКП(б) вирішено скласти перший п'ятирічний плян і II Всеукраїнська Конференція КП(б)У¹⁵⁾ "затвердила" п'ятирічний плян розвитку народного господарства України. Деяко пізніше, бо аж 1931 р. складено вперше єдиний фінансовий плян. Варто зауважити, що плян першої п'ятирічки охоплював тільки промисловість підпорядковану Вищій Раді Народного Господарства, а в сільському господарстві тільки зернові культури.¹⁶⁾

Які ж засади советського п'ятирічного планування?

Советське планування є розчислене на повне вищальтування господарських функцій ринку і ринкових операцій з усіма з того стану випливаючими наслідками. Іншими словами державний апарат перебирає на себе обов'язки "єдиного підприємця" та творить такі господарські відносини, що є йому вигідні з політичного погляду. Вирішним критерієм "вартости" поодиноких господарських ділянок в советській системі є політичний момент закріплення г. зв. господарської соціалістичної бази. Тією базою і є важка індустрія, основа воєнного господарського потенцілу. Тому упромисловлення СРСР переводять тепер у першу чергу за допомогою наголошення центральної позиції важкого промислу в цілій господарській системі. Важка індустрія, субсидіована відповідними капітальними ресурсами, швидко збільшує свій фізичний об'єм, та затрачує потрібні господарству пропорції з іншими виробничими ділянками, в тому передовсім з легкою промисловістю.

У зв'язку з новими напрямними економічної політики доосновно змінюється структура народного господарства України. Для ілюстрації наводимо продукційні співвідношення в українській промисловості.

Гуртова промислова продукція УРСР в мільярд. карб. и цінах 1926/27.

	1912 р.	1927/28	1932	1934	1935	1937
Засоби виробництва група "А"	1.0	1.6	4.1	6.0	7.5	10.0
Засоби споживання група "Б"	0.9	1.3	2.7	3.2	3.8	6.2
Відсоткове відношення:						
група "А"	51.7	53.1	60.6	65.4	66.0	62.0
група "Б"	48.3	46.9	39.4	34.6	34.0	38.0 ¹⁷⁾

В порівнянні з попереднім станом легка промисловість України значно відстає. Згідно з директивами актуальної економічної політики — в Україні не допускають до повного промислового виробництва. Однобічний промисловий розвиток України, що характеризується наявною диспропорцією між засобами виробництва і засобами споживання можна виявити, порівнюючи структуру народного господарства Укра-

¹⁵⁾ Відбулась 9-14 квітня 1929 р.

¹⁶⁾ Все господарство було охоплене єдиним виробничим і фінансовим пляном тільки в часі II п'ятирічки. Тоді і введено систему матеріальних і синтетичних баянсів.

¹⁷⁾ Табелю побудували ми на основі статистичних даних з "Соціалістична Україна", статистичний збірник 1937 р. і також "Нариси нар. госп. УРСР".

їни з існуючим станом в цілому ССРСР. Про це свідчать такі статистичні дані:

Гуртова промислова продукція ССРСР в мільярдах карб. ¹⁸⁾ :

	1928	1932	1937
Засоби виробництва	7.0	23.1	55.2
Засоби споживання	8.8	20.2	40.3
Відсоткове відношення			
Засоби виробництва	44.4	53.3	57.8
Засоби споживання	55.6	46.7	42.2

Порівнюючи дві наведені таблиці структурного співвідношення народного господарства України й ССРСР, не можемо не відмітити факту, що швидке зростання важкої індустрії на Україні не стоїть у жадній пропорції із розвитком легкої і харчової промисловости. Така виразна диспропорція не тільки не сприяє зростанню господарського добробуту в українського населення, але також зв'язує народнє господарство України з "всеросійським комплексом", дозволяючи тим самим московському диспозиційному осередкові довільно експлуатувати український господарський простір. Залежність українського народного господарства від імпорту товарів широкого вжитку московського продуцента — тільки загострює колоніальний характер господарства України.

Із зрозумілих причин радянська статистика подає дуже мало відомостей про розвиток української легкої промисловости того періоду. Звичайно не публікують величин продукції легкої промисловости в натуральному виразі, будуючи статистичні таблиці при допомозі складних відсоткових порівнянь. Діється це з метою затемнити дійсні умови розвитку легкої промисловости, щоб не допустити до очевидного висновку, що легка промисловість України, скріплена в часі НЕП-у, помітно занепадає в часі двох перших п'ятирічок. Пропоновані зміни напередодні вибуху другої світової війни ледви чи поправили існуючий стан. Подаємо певні статистичні величини легкої промисловости України того періоду:

Зростання основних засобів виробництва вел. промисловости в окремих галузях в міль. карб. на позаток року:

	1928/29	1933	1936
текстильна	29	73	126
в тому:			
обрібка вовни	9	17	27
трикотажна	—	15	30
швацька	10	25	30
шкуряна	18	25	30
взуттєва	8	21	24 ¹⁹⁾

Поміщені показники кажуть сподіватись, що підприємства легкої промисловости України основно перебудовано, хоча намічені капіта-

¹⁸⁾ Табеля побудована за матеріалами, поміченими в: "Випоннення п'ятилетнего плана промышленности. Материяли к докладу Куйбишева на XVI партсъезде. ОГИЗ 1930 і "Развитие советской экономики", Акад. Наук ССРСР 1940. Ред. Б. Л. Маркуса.

¹⁹⁾ "Соціалістична Україна", статистичний збірник, Київ 1937, стор. 15

ловклади очевидно не стоять у жадній пропорції до капіталотворень у ділянці важкого промислу. В советських офіційних публікаціях підчеркують, що підприємства легкої промисловости України дали на нових і цілком перестаткованих підприємствах в 1935 р. 2/3 всієї продукції.

Відсоток промислової продукції, що вироблена:

галузі:	переустатковані підприємства	нові	разом
скляна	62.4	4.2	66.6
порцеляно-фаянсова	99.9	0.1	100.0
текстильна	58.6	13.3	71.9
в тому:			
первісна перерібка			
волокнуватих матеріалів	—	100.0	100.0
бавовняна	82.3	17.7	100.0
вовняна	56.2	10.2	66.4
трикотажна	89.4	9.7	99.1
швацька	50.8	27.3	78.1
шкур'яно-взуттєва	37.9	16.8	54.7 ²⁰⁾

З наведеної таблиці легко запримитити, що новозбудовані підприємства дають за малими винятками тільки невелику частину продукції. В додатку основні засоби виробництва на новозбудованих підприємствах вповні не використовувані. Іншими словами — маємо до діла з нерентабельними капіталовкладаннями. З того можна зробити висновок, що також і продуктивність праці на новозбудованих підприємствах є доволі низькою. Диспропорцію між величиною продукції і основними засобами виробництва на новозбудованих підприємствах підкреслюють навіть офіційні статистичні звіти.

Відсоток основних засобів виробництва, що знаходяться:

	на повністю переустаткованих підприємствах	нових підприємствах	разом
текстильна	44.7	27.4	72.1
швацька	48.9	28.6	77.5
шкур'яно-взуттєва	35.1	19.6	54.7 ²¹⁾

Які причини низької продуктивности в українській легкій промисловості в часі советських п'ятирічок?

Щоб відповісти на поставлене питання слід передовсім уважніше вглянути в побутові умови радянського робітництва. Відсилаючи читача до окремих праць, присвячених тій темі — хочемо звернути увагу на два моменти, що особливо цікавлять нас при розгляді української легкої промисловости.

Советська статистика залюбки подає інформації, мовляв у радянській промисловості zatrudнені в великому відсотку жіночі працівники. Це "урівноправнення жіноцтва" дозволяє розвинути вищу продуктивність цілого народного господарства та забезпечити свіжий наплив кваліфікованих сил до всіх промислових ділянок. Значне поширення

²⁰⁾ там же стор. 29

²¹⁾ там же стор. 16. На увазі маємо 1935 рік

жіночої праці закримічуємо і в українській легкій промисловості. Про це свідчать такі показники:

Відсоток жінок серед робітників обох статей на позаток року:

	1913	1929	1933	1936
вся промисловість	10.4	14.1	26.5	29.4
текстильна	47.5	64.7	60.2	63.0
шкуряна	—	6.2	49.3	51.8 ²²⁾

На перший погляд здавалося б, що відсоток зростання жіночої праці повинен корисно вплинути на продуктивність названих ділянок. Для уважнішого насвітлення тих справ зробимо ще друге порівняння:

Заробітня платня у середньому за місяць у карб.:

	1925	1928	1932	1936
Вся промисловість	49	72	122	223
шкуряна	47	95	117	187
швацька	47	79	101	167
взуттєва	61	75	112	196 ²³⁾

З наведеного можна зробити один ясний висновок. Менше-більше нормальні умовини винагорода за працю в основних ділянках легкої промисловості існували за часів НЕП-у. З запровадженням п'ятирічних плянувань легка промисловість України відходить до господарських галузей другої категорії. Винагорода за працю є значно нижчою від пересічної зар. платні в усій промисловості, не зважаючи на добре відому обставину, що праця в легкій промисловості вимагає дбайливих кваліфікацій (головно у шкуряній пром.). У тому світлі й слід оцінювати поширення жіночої праці. Це ніщо інше, як прямиий засіб експлуатації тієї "додаткової" робочої сили, бо в теперішніх обставинах голова робітничої сім'ї не є у спроможності вдержати своєю заробітною платнею цілої родини . . .

Низька продуктивність основних фондів легкої промисловості України плюс низька заробітня платня робітництва затрудненого в тій галузі — не може сприяти дальшому розвитку самої легкої промисловості. З тих причин і немає повного промислового виробництва в Україні, а ціле українське господарство, відчуваючи гострі недостачі продуктів легкої промисловості, зв'язане міцними вузлами з московськими диспозиційними осередками, що очевидно розпоряджають зовсім іншими умовами для розвитку легкої промисловості²⁴⁾.

Для характеристики відсталости української легкої промисловості порокристаємося прикладом української текстильної промисловості, що

²²⁾ там же стор. 142. За 1936 р., дані за десять місяців.

²³⁾ там же стор. 92. Дані за 1936 р., охоплюють тільки десять місяців.

²⁴⁾ Советська статистика подає такі показники, як збільшення продукції української легкої промисловості:

В мід. карб. ціни 1926/27	1927/28	1932	1935
	404	1,369	1,651

Дані за "Соціалістичною Україною", стор. 29

є найбільш занедбаною ділянкою у цілій структурі легкої промисловости України.

Текстильна промисловість України складається з галузей: конопледжутової, бавовняної, вовняної, штучного волокна, виробу новолуб'яного волокна, обрібки конопель. В 1940 р. текстильна промисловість України дає всього 3 % всесоюзного виробництва.

У ділянці конопледжутового виробництва три перші сталінські п'ятирічки не принесли істотних змін. Виробництво концентрується на двох старих заводах (побудованих ще перед 1913 р.) — Харківському (70% продукції) і Одеському (28%). За часів НЕП-у ці два заводи працювали частинно на імпортній сировині. Після ліквідації закордонних довозів сирівцю (джуту) продукція конопледжутової галузі дуже нерівномірна. Часті недовиконання виробничих плянів є звичайним явищем. У структурі текстильної промисловости продукція конопледжутової галузі займає перше місце з питомою вагою в 1940 р. — 32%.

Друге місце в складі текстильної промисловости займає в о в н я н а галузь з питомою вагою 28%. Скорочення скотарства у зв'язку з запровадженням колективізації не могло додатно вплинути на розвиток української вовняної промисловости. В 1940 р. названа галузь заступлена всього 7 фабриками, з чого 5 побудовано ще перед 1914 р. Осередками вовняної промисловости є Харків, Одеса, Кременчук, Суми, Дунаївці, Лубні і Богуслав. У 1941 р. збудовано в Києві найбільший в СРСР тонкосуконний комбінат, що з уваги на воєнні дії не вступив у продукцію.

Ще слабше розвинено виробництво української бавовняної промисловости. В Україні до 1940 р. працювало всього 5 державних підприємств тієї галузі. Українська бавовняна промисловість спеціалізувалась у в-ві бязі, ковдр, вати і іншої невисокоякісної продукції. Питома вага бавовняної галузі 14%. Осередками бавовняного промислу — Київська область (80% всієї української продукції) та Коростишівська і Радомильська фабрики (20%). У зв'язку з посівами бавовнику на півдні України — створено власну бавовняну сирівцеву базу, яка у певній мірі спричинилась до деякого розвитку бавовняної промисловости України. З тих причин розпочато будівництво двох нових фабрик у Миколаївській і Вінницькій областях, що розпочали продукцію у 4-ій п'ятирічці.

Випуск текстильних товарів:

	гуртова продукція в міль. карб.	% до 1913 р.	1940 в % до 1937
1913	36.4	100.0	—
1937	508.8	1,470	100,0
1940	797.7	2,305	156.8 ²⁵⁾

За три роки 3-ої п'ятирічки в-во текстильних товарів зростало в середньому 16.2% річно.

У підсумках до вибуху другої світової війни в Україні працювало: 23 заводи первинної перерібки пряжі (Сумська, Чернігівська, Пол-

²⁵⁾ "Нариси" цит. пр. стор. 434

тавська області), 9 заводів первісної перерібки новолуб'яних культур (Одеська Миколаївська, Дніпропетровська), 5 заводів обрібки волокна бавовнику (Миколаївська, Запорізька об.), 4 заводи первинної обрібки льону (Київська, Чернігівська, Житомирська об.). Всі ці заводи в 1940 р. дали в 1,5 разів більше продукції, як вся українська ценова промисловість названих галузей у 1913 р. Питома вага України в загальному випуску продукції легкої промисловости ССРСР в 1940 р. виносила всього не цілих 8%, а без текстильної, найбільш недорозвиненої галузі — 16%. У гуртовому промисловому виробництві ценової промисловости України частка легкої промисловости виносила 9,7%.

Постанова уряду ССРСР з 22 VIII 43 р. *“про певідклизні завдання у відбудові господарства в районах визволених від німецької окупації”* об'єктами першої черги визначила відбудування вугільно-металюргійної бази. *“П'ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства УРСР на 1946-50”* визначив обсяг капітальних робіт в Україні сумою 49,5 мілрд. карб. — в тому господарству республіканського підпорядкування 5,469 міл. карб. Советські офіційні повідомлення, прикриваючись елястичними відсотковими показниками, не дають нам жадних конкретних даних про обсяг капіталовкладань в українську легку промисловість. Про *“темпи”* відбудови української легкої промисловости промовисто свідчить той факт, що українська промисловість республіканського підпорядкування до початку 1949 р. не досягнула ще довоєнного рівня. Вправді в часі четвертої п'ятирічки намічено декілька нових побудов, але одночасно не подається жадних продукційних величин. І так відомо, що в післявоєнні роки розпочав працю в Україні перший шовкоткацький комбінат у Києві, побудовано три нові бавовно-прядильні фабрики у південних районах України та фабрику снопов'язального шпагату у Кіровограді. Одночасно розпочато будову нової фабрики тонкосуконних і камвольних тканин у Чернігові та другої фабрики снопов'язального шпагату у Дніпропетровській області. Також вперше в Україні організують виробництво натурального шовку на базі використання українських шовкових коконів.

Більше світла про конкретні осяги української текстильної промисловости кидають деякі постанови 5-ої п'ятирічки, що як відомо, широко наголошує потреби збільшення продукції товарів широкого вжитку. І так у 5-ій п'ятирічці вступають у продукцію нові одиниці текстильної промисловости у Києві, Чернігові, Херсоні, Полтаві, Львові, тощо. В 1954 р. заплановано випродувати бавовняних тканин на підприємствах республіканського підпорядковання у висоті 17 міл. метрів. На базі поширення культури українського бавовнику створено в Україні бавовно-прядильну базу. У рямках того проєкту збудовано нові бавовно-прядильну й прядильно-ткацьку ф-ки в Києві, прядильно-ткацьку ф-ку у Львові і Чернігові. Найповажнішим недоліком молодого бавовняного промислу в Україні, є за опінією республіканського міністерства, недостатнє пристосування українських бавовняних виробів до потреб споживача. Молоді українські текстильні підприємства своїми технічними спроможностями не дорівнюють старшим підприємствам московського осередку і тому нерідко випускають мало-

якісну продукцію²⁶⁾. З тих причин на українському ринку і далі домінуючу роль відіграють московські бавовняні вироби.

Вовняна промисловість України, не зважаючи на достатню кількість сирівцю, перебуває і далі в трудному положенні. Про те як багато уваги присвячує уряд СРСР розбудові української вовняної промисловости, промовисто свідчить той факт, що українська вовняна промисловість аж в 1953 р. досягнула свого передвоєнного рівня. За той час збудовано тільки одну фабрику виробу сукна в Одесі. В 1954 р. заплановано випродувати 6.4 міль. метрів сукна, що в переліці на голову населення дасть смішно малу суму — 0.14 метра. Ця мізерна величина і є фактичним контрастом до голословних обіцянок сов. уряду — піднести продукцію легкої промисловости України. Стільки про українську текстильну промисловість, що задовільно характеризує умови розвитку й інших галузей легкої промисловости України.

В підсумках нашої статті хочемо відповісти на основне питання — в чому полягає етапний розвиток легкої промисловости України.

Не зважаючи на другорядні позиції легкої промисловости, що як відомо, впливають з фундаментальних заложень цілої економічної советської доктрини — можемо при розгляді напрямних поширення легкої промисловости розрізнити два різні етапи. Одночасно з ліквідацією НЕП-у легка промисловість України сходить на другорядні позиції. Декларативним принципом стремлінь советської економічної політики в цілому — було здобути повне географічне розширення засягу легкої промисловости, вдержуючи її в такій висоті, яка дозволяла б всі ресурси народного господарства віддавати до диспозиції капітальних нагромаджень, потрібних швидкому розвиткові важкої індустрії. Радянська влада старається на базі використання місцевих сировин збудувати одиниці легкої промисловости всюди там, де їх не було до того часу.

Перший етап розвитку легкої промисловости умовно обмежуємо кінцем другої п'ятирічки. Його назвемо етапом концентрації. Одиниці легкої промисловости розвивались у процесі індустріалізації СРСР, в тому і України, у великих адміністративних центрах. Легка промисловість розвивалась у тому періоді на основі концентрації виробництва, комплексно доповнюючи існуючі вже осередки важкого промислу. Названий етап у розвитку легкої промисловости тільки спорадично заторкнув територію України, віддаючи пріоритет новим осередкам важкої індустрії сов. Сходу, включаючи туди й нові промислові будови сибірської полоси. Існуючі відносини яскравої диспропорції між важкою індустрією і легкою промисловістю Донбасу тільки підтверджують наші міркування.

Другим, на нашу думку властивим етапом, розвитку легкої промисловости є період початків третьої і час тривання п'ятої, теперішньої — п'ятирічок. Це час наближення легкої промисловости до районів споживання і сировини. 30 одиниць легкої промисловости, запроєктовані в Україні в 5-ій п'ятирічці, мали б підтвердити властивий початок

²⁶⁾ Більше про ті справи у статті підписаного: "Чи дійсно на сьогодні є нові завдання легкої промисловости України", Український Господарник, кварталник, рік 1954, ч. 2, стор. 20 - 33.

розвитку легкої промисловости України від часу запровадження п'ятирічних плянувань. З уваги на саму структуру такого якнайширшого географічного розміщення промислових одиниць, на увазі треба мати здебільша тільки дрібні форми виробництва.

З уваги на пливкий стан розміщення легкої промисловости, зумовлений новими будовами в часі 5-ої п'ятирічки, для характеристики існуючих обставин візьмемо 1940 р. І так нпр. у Київській області в 1940 р. концентрувалось 24% виробництва всієї продукції легкої промисловости України. За Київською слідує Харківська область з 22%, Одеська з 10%. В інших областях легка промисловість дуже мало розвинена, включаючи туди і південно-східні осередки — області скупчення важкої індустрії. Не маємо точних відомостей про розвиток легкої промисловости на Західних Українських Землях. Згідно з офіційними советськими обчисленнями до початку другої світової війни питома вага легкої промисловости на ЗУЗ виносила 3.5% а в текстильній всього 1.4%. Порівняльно найвищу питому вагу у складі легкої промисловости тих областей виказує трикотажна промисловість і шкуряно-взуттєва (по 35%), скляна (19%) і швацька (11%). З уваги на близьке розміщення сильного осередку польської текстильної промисловости, названа галузь також на ЗУЗ дуже слабо розвинена. В її склад входили тільки кілька бавовняних і конопляних фабрик у Львові та Станіславові. У Ізмаїльській і Закарпатській областях легка промисловість майже зовсім не розвинен.

Великі недоліки у розміщенні української легкої промисловости підкреслюють ще й тією обставиною, що навіть такі галузі як взуттєва, трикотажна і швацька, що як відомо, природно тяжіють до районів споживання, розміщені на території України здебільша по більших містах.

У висновках стверджуємо:

1) Легка промисловість України у жадному випадку не покриває повністю потреб українського населення.

2) Московський продуцент легкої промисловости тільки частинно використовує транспортні угодіднення для власного імпорту. Як вислід існуючого стану відмічуємо два похідні явища:

а) Імпортовані московські вироби легкої промисловости з уваги на кошти транспорту і монопольне становище московського виробництва приходяться українському населенню дорожче.

б) місцевої української сировини, потрібної для виробництва легкої промисловости народне господарство України в цілості не використовує.

В сов. пресі часто чуємо нарікання, що розміщення торговельною сіткою товарів широкого вжитку в Україні нерівномірне і випадкове. Зимом приходять літні товари і навпаки. Насичення українського ринку недостатнє. Сталий голод на товари широкого вжитку є незмінною ознакою українського ринку. Все це конечні консеквенції недостатньо розвиненої і нераціонально розміщеної легкої промисловости України. Правдивий розвиток легкої промисловости України мислимий тільки при передумові існування самостійного народного господарства України у власній незалежній державі.

Ціна 35 центів см.